

ТИПИ СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ-СУРДОПЕДАГОГІВ ТА ЇХНІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті розглядається проблема формування педагогічного спілкування студентів-сурдопедагогів у навчальному процесі. Спираючись на те, що сурдопедагогічне спілкування формується і закладається, в основному, під час навчання в університеті, воно вивчалось під час здійснення студентами навчальної діяльності. За результатами аналізу даних констатувального експерименту було виділено чотири типи навчального спілкування студентів-сурдопедагогів за особистісною спрямованістю: життєво-розбудовно-орієнтований тип спілкування, культурно-орієнтований тип спілкування, навчально-виконавсько-орієнтований тип спілкування, професійно-творчо-орієнтований тип спілкування.

Виявлено, що в студентські роки найбільшою мірою на темп формування професійного сурдопедагогічного спілкування впливає особистісний стиль спілкування, який сформувався на основі досвіду студента та характеру міжособистісних контактів.

Ключові слова: типи спілкування, життєво-розбудовно-орієнтований тип спілкування, культурно-орієнтований тип спілкування, навчально-виконавсько-орієнтований тип спілкування, професійно-творчо-орієнтований тип спілкування.

Невід'ємною складовою професійної діяльності сурдопедагога є знання міміко-жестового мовлення, сурдоперекладу, володіння дактильним мовленням та уміння їхнього перекодування один в інший. Володіння студентом цими вміннями характеризує його з позиції сформованості комунікативних умінь. Крім того, спілкування студентів у даному виді передбачає уміння під час практики у переході на спрощеність мовлення відповідно до особливостей мовного і мовленнєвого розвитку дітей з вадами слуху, у відборі прикладів, у ступені співвіднесеності висловлювання, тексту, речення та графічного матеріалу, пріоритетності мовленнєвого та графічного відповідно до змісту та педагогічних задач. Досконалість оволодіння професією передбачає також при комунікації орієнтування у характері слухопротезування дитини, врахуванні якості її слухового апарату та рівня володіння словесним мовленням.

У процесі констатувального експерименту було виявлено, що різновид взаємин впливає на відбір мовленнєвих, немовленнєвих засобів спілкування, визначає зміст, структурні особливості та вибір діалогічної або монологічної форми спілкування. Окреслені еталонні напрямки щодо учасників такої взаємодії: «студент – студент», «студент – група студентів», «студент – викладач», «студент – викладачі», «студент – дитина з вадами слуху», «студент – група дітей з вадами слуху».

За результатами аналізу особливостей навчального спілкування студентів-сурдопедагогів встановлені чотири його типи: життєво-розбудовно-орієнтоване спілкування, культурно-орієнтоване спілкування, навчально-виконавсько-орієнтоване спілкування, професійно-творчо-орієнтоване спілкування.

Типи спілкування студентів-сурдопедагогів визначено через домінанту змісту, характер взаємин, міру застосування засобів спілкування.

Розглянемо більш детально кожен тип.

Життєво-розбудовно-орієнтований тип спілкування характеризується тим, що студент у спілкуванні переважно є пасивним. Його активність та ініціативність пов'язані з темами, які стосуються життєдіяльності людини та повсякденних турбот, пов'язаних з фізичним або біологічним існуванням людини. Разом з тим, такий студент не відкидає і не цурається спілкування, пов'язаного з високими цілями, кар'єрою, суспільними виборами. Власної позиції він не має. Охоче спілкується на теми вибору і приготування харчів, використання транспорту, придбання доступного одягу. Соціальний тип поведінки є таким, який орієнтований на задоволення потреб людини. Віднесені до даного типу студенти-сурдопедагоги у навчальному спілкуванні обирають прагматичні компоненти: спілкуються про оцінки без віднесеності їх до знань і творчих проявів, їм властивий примітивний тип навчального спілкування. Такий студент повільно оволодіває дактильним та міміко-жестовим мовленням, повільно переходить з вербального мовлення на дактильне; з дактильного мовлення на вербальне; з вербального мовлення на дактильно-жестове. На практичних і лабораторних заняттях в процесі виконання будь-якого завдання не виходить за його рамки, тобто даний тип є простим виконавцем. Має низький рівень комунікативної

емпатії педагога, не вміє співчувати та співпереживати дитині; є неуважним до дитини, не може надавати активну підтримку дитині; не орієнтується у важливих для дитини переживаннях; не вміє відчувати, передбачати та аналізувати емоційний стан дитини.

Для культурно-орієнтованого типу спілкування характерним є те, що студент у спілкуванні переважно активний. Його активність та ініціативність пов'язані з темами, які стосуються вікової субкультури та розваг. Власної позиції він переважно не висловлює й охоче спілкується на теми відвідування театрів, музеїв, галерей, концертів, дискотек, цікавих подорожей та відпочинку. Соціальний тип поведінки є таким, що орієнтований на отримання задоволення. У навчальному спілкуванні таким студентам властивий поверховий тип спілкування. Не виявляє інтересу до навчальних предметів, на практичних і лабораторних заняттях виконує завдання поверхово, рідко відвідує спеціальні школи, не отримує задоволення від навчання, має невисокі академічні успіхи. Знанням студент даного типу не надає значної вартості, мало часу приділяє науково-дослідницькій діяльності. Має переважно низький рівень професійних навичок; не завжди вміє співчувати та співпереживати дитині; у нього зрідка з'являються спроби приділити увагу дитині з вадами слуху; в основному не може надавати активну підтримку дитині; не завжди орієнтується у важливих для дитини переживаннях; не спроможний передбачати та аналізувати емоційний стан дитини.

Навчально-виконавсько-орієнтований тип характеризується тим, що студент у спілкуванні є пасивним. Його активність та ініціативність пов'язані з темами, які стосуються навчального спілкування. Такий студент майже ні з ким не спілкується, може обговорювати лише теми, пов'язані з високими цілями, кар'єрою, суспільними виборами. Навчальне спілкування віднесених до даного типу студентів не носить особистісно-інтелектуальний характер, а лише відображувальний. На практичних і лабораторних заняттях в процесі виконання будь-якого завдання намагається бути першим, проте коло і рівень спілкування обмежується лише навчальними інтересами. Такий студент в основному швидко оволодіває дактильним та міміко-жестовим мовленням, швидко переходить з вербального мовлення на дактильне; з дактильного мовлення на вербальне; з вербального мовлення на дактильно-жестове. Має середній рівень комунікативної емпатії педагога, іноді може співчувати та співпереживати дитині та надавати їй активну підтримку; не завжди є уважним до дитини, хоча в основному орієнтується у важливих для дитини переживаннях; інколи здатний відчувати, передбачати та аналізувати емоційний стан дитини.

У професійно-творчо-орієнтованому типі спілкування зафіксована яскраво виражена активність, пов'язана з широким діапазоном тематики, що стосується життєдіяльності людини та повсякденних турбот, її культурного життя та розваг, навчально-професійного спілкування. Такий студент спілкується на теми, пов'язані з високими цілями, кар'єрою, суспільними виборами. Він активно висловлює власну позицію, охоче спілкується на різноманітні теми. Віднесені до даного типу студенти у навчальному спілкуванні обирають творчі компоненти: спілкуються про оцінки, які стосуються знань і творчих проявів, їм властивий творчий тип навчального спілкування, який є різностороннім з насиченістю професійною діяльністю. На практичних і лабораторних заняттях в процесі виконання будь-якого завдання проявляє активність і творчість у його виконанні, ініціативно відвідує спеціальні школи, під час перебування на виробничій практиці організовує екскурсії, концерти, змагання. Такий студент є лідером, він відрізняється активним та насиченим термінологією мовленням, великим запасом слів, швидко оволодіває дактильним та міміко-жестовим мовленням, у спілкуванні відбирає точні за семантикою слова, використовуючи літературні прийоми (синонімію, антонімію). Має високий рівень комунікативної емпатії педагога, відчуває глибоку симпатію до людей з вадами слуху; намагається захистити та підтримати дітей з вадами слуху; завжди орієнтується у важливих для дитини переживаннях; вміє відчувати, передбачати та аналізувати емоційний стан дитини.

Розглянемо детально, виявлений у дослідженні, спектр взаємин студентів. Взаємини «студент – дитина з вадами слуху». Дитина з вадами слуху, включена у спілкування зі студентом, слухає неуважно, відволікаючись від співрозмовника, слабо орієнтується у змісті словесного висловлювання, не може підтримати діалог, думку передає поверхово. В дитини несформовані уміння у спілкуванні: грамотно, логічно і граматично правильно вибудовувати власне висловлювання.

Дитина з вадами слуху недостатньо володіє технікою мовлення, що характеризується

мовленнєвим диханням, вимовою, дикцією, темпом, інтонацією, логічними паузами. Дитина з вадами слуху недостатньо проявляє емпатію у міжособистісних стосунках. Така дитина зазнає значних труднощів у вербальному спілкуванні з оточуючими.

Студент у спілкуванні з дитиною з вадами слуху спирається на рівень її знань, умінь і навичок у словесному мовленні. Якщо діалог стосується побутових тем і дитина виявила орієнтування у висловлюванні, спілкування відбувається у формі усного мовлення. Проте, низький рівень володіння дитиною усним мовленням спонукає студента до застосування писемного мовлення. Таке співвіднесення усного висловлювання з його графічним зображенням полегшує взаєморозуміння між студентом і дитиною.

В процесі спільної пізнавально-практичної діяльності студент, за потреби, застосовує міміко-жестове мовлення у поєднанні з виразною мімікою обличчя. У такому поєднанні жестове мовлення розвивається, вступаючи у складну взаємодію зі словесним мовленням, яку дитина опановує в процесі спеціального навчання. В свою чергу, студент добивається, щоб усвідомлений жест став базою для засвоєння дитиною усного слова.

Отже, студентом в основу взаємодії з дитиною покладено дві мовленнєві системи, зокрема, словесне мовлення як засіб спілкування та мислення і жестове мовлення, що розвивається у міжособистісному спілкуванні глухих.

Для досягнення взаєморозуміння у процесі спілкування студент вдається до дактильної форми спілкування, причому він намагається здійснювати перекодування з вербального мовлення на дактильне, з дактильного мовлення на вербальне, з вербального – на дактильно-жестове. Співпереживаючи та співчуваючи дитині, студент орієнтується на характер слухопротезування та рівень слухового апарату дитини.

Перейдемо до опису взаємин «студент – група дітей з вадами слуху». Спілкування всередині групи дітей з вадами слуху відбувається переважно у формі міміко-жестового мовлення як засобу задоволення потреби у спілкуванні і встановленні контакту з однолітками і дітьми різних вікових категорій.

Діти з вадами слуху мають поверховий рівень теоретичних знань про спілкування словесним мовленням, в них несформоване уміння слухати співрозмовника, не мають навичок конструювання висловлювання, відбору слів за семантикою, не володіють технікою мовлення (мовленнєвим диханням, вимовою, дикцією, темпом, інтонацією, наголосами) та емпатією у стосунках в колективі. Тому жестове мовлення, характерне для міжособистісного спілкування дітей з вадами слуху, є своєрідним засобом компенсації відсутнього словесного мовлення і здійснення елементарного спілкування з оточуючим середовищем.

Спілкування студента з групою дітей з вадами слуху базується на трьох видах мовленнєвого спілкування: словесне мовлення, міміко-жестове мовлення та дактильне мовлення. Студент усвідомлює, що наочне узагальнення у міміко-жестовому мовленні не відповідає складному узагальненню, що міститься в слові, передаючи поняття. Разом з тим збагачення життєвої практики дітей з вадами слуху, накопичення наочних уявлень та узагальнень, їхнє удосконалення, дають можливість більш точного відображення дійсності.

У зв'язку з цим всі зусилля студента спрямовано на досягнення порозуміння у процесі спілкування усним мовленням. Проте, превалювання у міжособистісному спілкуванні дітей міміко-жестового мовлення, обумовлює звертання до нього у поєднанні з дактильним мовленням як допоміжним засобом спілкування.

Наступний, виявлений у дослідженні, тип взаємин «студент – студент». Спілкування у форматі «студент – студент», як правило обумовлено симпатією (інтересом) один до одного або ж спільністю будь-якої діяльності. Таке спілкування спрямоване на бажання досягти взаєморозуміння і характеризується вмінням слухати один одного.

Зацікавленість в обговорюваній темі вимагає швидкості орієнтування в інформації, що надходить, у її змісті та емоціях співрозмовника. Намагання студентів в діалозі якомога швидше отримати інформацію і надати їй власну оцінку, викликає певну непослідовність і хаотичність реплік.

В такому форматі спілкування можуть простежуватися ліберальний або ж демократичний стилі

міжособистісного впливу.

Вони нерідко характеризуються вживанням слів з широким семантичним забарвленням, що може спрощувати мовлення за змістом. Позитивне емоційне забарвлення в діалозі може забезпечуватися вживанням жаргонізмів, слів-паразитів і навіть вульгаризмів.

Особливим видом спілкування у форматі «студент-студент» є професійне спілкування. Воно може стосуватися будь-якого навчального предмету, проте завжди обумовлювати коло спільних інтересів обох учасників діалогу. Досвід роботи на кафедрі сурдопедагогіки свідчить про значний інтерес студентів до майстерності володіння міміко-жестовим та дактильним мовленням. Такий інтерес до дисципліни «Сурдопереклад» обумовлюється усвідомленням власної спроможності або неспроможності в період психолого-педагогічної практики студентів.

Розглянемо інший тип взаємин, а саме взаємини «студент – група студентів». Спілкування у форматі «студент – група студентів» може бути по-різному емоційно забарвленим. Якщо студентів об'єднує спільність інтересів та єдність прагнень, превалює позитивний емоційний фон, в іншому разі – спілкування в групі характеризується непорозумінням і конфліктністю.

Розглянемо перший варіант взаємин. У студентів, віднесених до зазначеного варіанту, чітко простежується уміння співчувати та співпереживати один одному, орієнтуватися у важливих спільних переживаннях для групи студентів. Можливість неформального спілкування не виключає у мовленні діалектизмів, слів-паразитів і навіть вульгаризмів. Як правило, в такому форматі спілкування одного студента групи визнано лідером за його кругозір, знання, певні риси характеру і авторитет. Лідерство, у свою чергу, не виключає у спілкуванні різних стилів міжособистісного впливу – авторитарного, демократичного, ліберального. У такій групі студентів важливого значення надається професійному спілкуванню. Воно стосується глибини володіння теоретичними знаннями, сурдопедагогічними техніками спілкування, уміннями у спілкуванні та емоційним супроводом спілкування – саме тих якостей, що характеризують професійні компетенції майбутнього сурдопедагога.

Інший варіант взаємин передбачає боротьбу за лідерство і характеризується нестійкістю і несформованістю умінь у спілкуванні, студенти відволікаються під час розмови, в процесі спілкування слухають не уважно, не співпереживають і не співчують один одному, не відчувають і не передбачають емоційний стан іншого студента, виявляють значні труднощі у проявах рефлексії та емпатії до студентів групи.

На практиці такі студенти ворогують, не визнають успіхів інших, залишаються байдужими до проблем дітей з вадами слуху та одногрупників.

Перейдемо до опису взаємин «викладач – студент». Викладач вміє викликати інтерес і спонукає до дискусії, роздумів. Між викладачем і студентом складаються доброзичливі взаємини, які є взірцем педагогічної тактовності.

Цінуються взаємини, в яких присутня взаємоповага між викладачем і студентом-сурдопедагогом на всіх видах занять: під час проведення лекцій, практичних, лабораторних. Взаємини, під час яких демонструється культура мовлення, чітка дикція, які сприяють засвоєнню знань. Викладач надає зразки поведінки, толерантності й вимогливості.

Проявляються в набутті знань про особливості спілкування та взаємини між викладачем і студентом. Студент-сурдопедагог удосконалює знання про особливості розвитку пізнавальних процесів дітей з вадами слуху, вміє відтворювати інформацію про онтогенез розвитку, враховує власні помилки.

Взаємини між викладачем і студентом проявляються в уміннях взаємодіяти між собою, проявляються в оволодінні знаннями, які впливають на професійне та педагогічне зростання, спостерігається бажання працювати з дитиною, яка має вади слуху.

Сурдопедагогічна техніка спілкування у взаєминах викладач – студент ґрунтується на розширенні знань студентів про вміння активно володіти технікою мовлення. Студент складає комплекс вправ для удосконалення розвитку артикуляційної моторики. Навички сурдопедагогічної техніки набувають вдосконалення.

Взаємини між студентом і викладачем проявляються в розумінні інструкцій і швидкому прийнятті рішень стосовно надання допомоги дитині з вадами слуху; співставленні своїх власних дій з діями викладача.

Зупинимось на описі взаємин «викладачі – студент». Взаємини між викладачами і студентом проявляються в характері співробітництва і взаємодій в діяльності, співставленні зусиль. Взаємини характеризуються однаковою життєвою позицією та усвідомленням складності майбутньої професії. Взаємини характеризуються умінням діяти спільно та трансформацією теоретичних знань в процес професійної діяльності.

Прояв у спілкуванні між викладачами та студентом характеризується у відборі індивідуальної програми розвитку мовного дихання дитини, постановки та автоматизації звуків.

Взаємини між викладачами та студентом ґрунтуються на взаєморозумінні та бажанні допомогти дитині з вадами слуху.

Взаємини між студентом і викладачем в навчальному процесі. Аналіз даних експерименту свідчить, що взаємини між студентом і викладачем відбуваються протягом всього навчального процесу. Навчальне спілкування пов'язане з його ставленням до навчальної дисципліни, його відношенням до майбутньої професійної діяльності під час проведення семінарських занять.

Діапазон взаємин студентів з викладачем в навчальному спілкуванні проявляється в оволодінні студентами знаннями, які впливають на професійне зростання, в ставленні до майбутньої професійної діяльності, як до сенсу життя, яке об'єднує викладачів із студентом в бажанні знайти методи впливу на розвиток дитини з вадами слуху.

Студенти-сурдопедагоги протягом проходження педагогічної практики виконують роботу консультаційного напрямку і надають допомогу дітям, що входить в структуру викладачі-студент.

У дослідженні виявлено спектр взаємин студентів, який у графічному вигляді наданий у рис. 1.

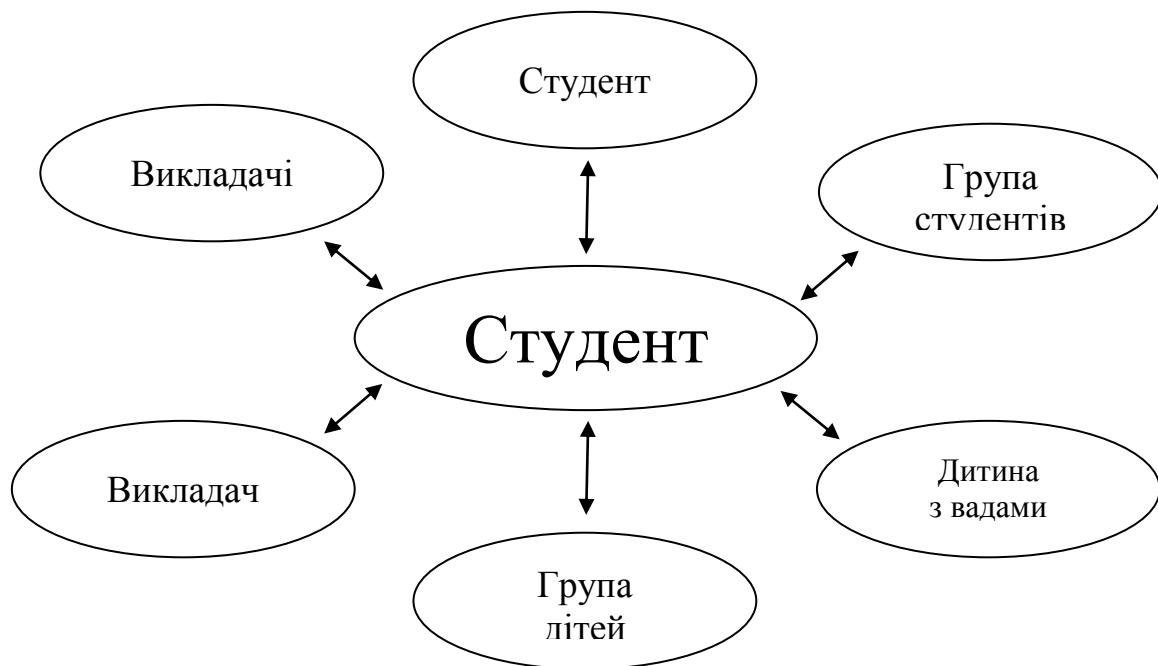

Рис. 1. Обсяг взаємин студентів-сурдопедагогів

Отже, в період навчання найбільше на темп формування сурдопедагогічного спілкування впливає власний індивідуальний стиль спілкування. На сутність спілкування впливає діапазон вибору характеру взаємин, до яких віднесені такі стилі: спілкування заради спілкування (вербалізація); спілкування насичене певним змістом; спілкування з метою дотримання або встановлення міжособистісних взаємин; спілкування в рамках виду діяльності (навчальної); спілкування, спрямоване на перспективу кар'єрного зростання; спілкування, спрямоване на перспективу особистісного розвитку; спілкування, спрямоване на досконале оволодіння професією.

Використана література

1. **Зимняя И. А.** Педагогическое общение как форма реализации учебного сотрудничества преподавателя и студентов / И. А. Зимняя // Психология обучения неродному языку. – М. : Русский язык, 1989. – С. 42-60.
2. **Кан-Калик В. А.** Учителю о педагогическом общении. / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.
3. **Максименко С. Д.** Психологія особистості : змістові ознаки / С. Д. Максименко // Гуманізація взаємин вчителя та учнів – необхідна умова особистісно орієнтованої освіти : Науково-методичний збірник за ред. С. Д. Максименко, Г. О. Балла, М.М.Заброцького. – Житомир-Київ: ЖОГППО, 2004. – С. 3-17.
4. **Митина Л. М.** Психология развития и здоровья педагога: выбор стратегии профессиональной жизнедеятельности (часть II) / Л. М. Митина. – М. : Про-Пресс, 2005. – 80 с.
5. **Мудрик А. В.** Общение как фактор воспитания школьников / А. В. Мудрик. – М. : Педагогика, 1984. – 112 с.

References

1. **Zimnyaya I. A.** Pedagogicheskoe obschenie kak forma realizatsii uchebnogo sotrudnichestva prepodavatelya i studentov / I.A.Zimnyaya // Psihologiya obucheniya nerodnomu yazyku. – M. : Russkiy yazyk, 1989. – S. 42-60.
2. **Kan-Kalik V. A.** Uchitel'yu o pedagogicheskom obschenii. / V. A. Kan-Kalik. – M. : Prosveschenie, 1987. – 190 s.
3. **Maksimenko S. D.** Psihologiya osobistosti : zmlstovl oznaki / S. D. Maksimenko // Gumanizatsiya vzaEmin vchitelya ta uchniv – neobhldna umova osobistlsno oriEntovanoYi osvlti : Naukovo-metodichniy zblrnik za red. S. D. Maksimenko, G. O. Balla, M.M.Zabrotskogo. – Zhitomir-KiYiv: ZhOGPPO, 2004. – S. 3-17.
4. **Mitina L. M.** Psihologiya razvitiya i zdorovya pedagoga: vyibor strategii professionalnoy zhiznedeyatelnosti (chast II) / L. M. Mitina. – M. : Pro-Press, 2005. – 80 s.
5. **Mudrik A. V.** Obschenie kak faktor vospitaniya shkolnikov / A. V. Mudrik. – M. : Pedagogika, 1984. – 112 s.

Тимофеенко Н. В. Типы общения студентов-сурдопедагогов и их особенности

В статье рассматривается проблема формирования педагогического общения студентов-сурдопедагогов в учебном процессе. Опираясь на то, что сурдопедагогическое общение формируется и закладывается, в основном, во время учебы в университете, оно изучалось при осуществлении студентами учебной деятельности. По результатам анализа данных констатирующего эксперимента было выделено четыре типа учебного общения студентов-сурдопедагогов по личностной направленности: жизненно развивающе-ориентированный тип общения, культурно-ориентированный тип общения, учебно-исполнительски-ориентированный тип общения, профессионально-творчески-ориентированный тип общения.

Выявлено, что в студенческие годы в наибольшей степени на темп формирования профессионального сурдопедагогического общения влияет личностный стиль общения, который сформировался на основе опыта студента и характера межличностных контактов.

Ключевые слова: типы общения, жизненно развивающе-ориентированный тип общения, культурно-ориентированный тип общения, учебно-исполнительской-ориентированный тип общения, профессионально-творчески-ориентированный тип общения.

Tymofienko N.V. Types of communication of students of the deaf-pedagogue and their features

The article deals with the problem of the formation of pedagogical communication of students of deaf education in the educational process. Based on the fact that the interdisciplinary communication is formed and laid down mainly during the study at the university, it was studied when students carried out educational activities. According to the results of the analysis of the ascertaining experiment, four types of educational communication of students of the deaf-and-dumb pedagogue were identified according to their personal orientation: a vital development-oriented type of communication, a cultural-oriented type of communication, an educational-oriented type of communication, a professional-creatively-oriented type of communication.

It was revealed that in student years, the personal style of communication, which was formed on the basis of the student's experience and the nature of interpersonal contacts, influenced the pace of the formation of professional interdisciplinary communication.

Key words: types of communication, life developing-oriented type of communication, culturally-oriented type of communication, educational and performance-oriented type of communication, professional-creative-oriented type of communication.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2018 р.

Статтю прийнято до друку 15.12.2018 р.

Рецензент: д. психол.н, проф. Фомічова Л. І.

Рецензент: д. пед.н, проф. Шеремет М.К.